

Dr Milan Kovačević, konsultant za strana ulaganja

Uticaj korupcije na strana ulaganja

Hvala. Pre nego počnem govoriti o toj vezi između korupcije i stranih ulaganja, dozvolite mi da malo obratim vašu pažnju na značaj stranih ulaganja za Srbiju koji je mnogo veći nego za neke druge zemlje.

Srbija je 15 godina imala nagli pad privredne aktivnosti. U poslednjih pet, šest godina imamo značajan napredak, ali je prosečna zarada i sada u Srbiji neto 350 evra. Ukupna devizna štednja je 3,3 milijarde evra. Nećete verovati, dinarska je samo 68 miliona evra preračunato u dinare. Čak imamo i nisku monetizaciju. Još uvek je ukupna novčana masa M1 svega 2,5 milijardi evra. To sve na bruto društvenom proizvodu koji će prošle godine porasti verovatno za 5,5 %, a u prethodnoj godini je bio brži. U prvom kvartalu prošle godine je bio rast 6,2%, drugom 5,6%, pa u trećem 4,6%. Moja je procena da će ovih 5,5% biti za čitavu 2006. godinu.

Istovremeno imamo veliki raskorak u trgovini sa svetom, tako da imamo na kraju prošle godine ukupan izvoz 6,5 milijardi dolara i to sa značajnim rastom, ali nažalost imamo isto tako značajan nešto malo sporiji rast uvoza, tako da je uvoz 12,7 milijardi. Znači, samo polovinu uvoza po prilici pokrivamo sa našim sopstvenim izvozom.

U takvoj situaciji za nas je kritično da imamo što veći kapitalni priliv. Zato što imamo malu domaću štednju, što imamo nedovoljan privredni rast i što smo se zatekli u takvoj situaciji da nam je neophodno da ostvarimo brzi privredni rast.

Zaista, u prošloj godini smo imali direktne strane investicije koje su neto narasle na 4,4 milijarde dolara sa prethodnih 1,6 milijardi dolara, ali je nažalost i dug prema inostranstvu u 2005. godini povećan za 2,2, a u 2006. godini je porastao ubrzao za 2,8 milijardi dolara i dostigao je negde 20 milijardi dolara na kraju te godine.

To znači da je izuzetno važno da pokušamo usporiti dalje zaduženje sa jedne strane, a sa druge strane forsirati i imati što više direktnih stranih investicija, jer je takođe poznato da direktne strane investicije imaju dobar doprinos u povećanju izvoza i sticanju znanja i umeća, što je nama dragoceno. Mi prosto bez toga nećemo, sa ovakvim kretanjima, moći da obnovimo domaću ekonomiju.

Što se tiče ovog velikog iznosa stranih direktnih investicija u prošloj godini, tu moramo dati objašnjenje. Većina toga je prodaja kapitala domaćeg. Drugo što je problem kod nas je, što nemamo ni dobru statistiku. Tradicionalno smo mi imali potpuno odsustvo transparentnosti naših ulaganja u inostranstvu. To i dalje traje.

Ove cifre koje sam ja vama dao su neto cifre. Znači, razlika između našeg ulaganja u inostranstvu i ulaganje inostranstva kod nas. Tako da imate fenomen, recimo da smo u septembru prošle godine mi više uložili u inostranstvo oko 400 miliona dolara. To je samo jedan slučaj kada je „Mobtel“, koji je bio u vlasništvu moskovske firme prodat pod

drugim imenom i novci umesto u Rusiju poslati na Kipar, tako da u tom momentu smo imali više ulaganja u inostranstvu, nego priliva, jer je veliki novac poslat na Kipar. Ovih dana vidim da se novinari muče da to razumeju.

Inače, taj bilans plaćanja ove cifre koju sam vam rekao, one se stvaraju sa mukom. Kad je reč o izvozu i uvozu koriste se evidencije o fizičkom izvozu i uvozu dobijene na granici. Kad je reč o stranom ulaganju u naturi beleži se uvoz opreme ili druge robe kada je reč o ulaganju stranom novcu, beleži se svaka doznaka iz inostranstva novca sa šiframa i u ovom slučaju, to je šifra da je to ulaganje. Poslovne banke su obavezne da te izveštaje o toku novca dostavljaju Centralnoj banci i na osnovu toga Služba Narodne banke sastavlja bilans plaćanja i to prebijeno u neto iznosu, tako da ostajemo prikraćeni da saznamo prave tokove novca. (U vreme obe autorizacije teksta pojavila se i statistika bruto tokova kapitala, prema kojoj je u 2007. godini ukupan priliv kapitala 5,4 milijarde dolara, odliv 1,1 milijardu i neto priliv 4,4 milijarde dolara. Najviše iz Norveške, Nemačke, Grčke i Austrije).

Naše ulaganje u inostranstvo je podložno deviznoj kontroli, jer je propisano Zakonom o deviznom poslovanju da se može ulagati u inostranstvu samo od pravnih lica i da to mogu biti novci koje su oni već zaradili u inostranstvu ili da im odobri Narodna banka da za tu svrhu kupe devize. Znači, bilo bi vredno da sa tog stanovišta vidimo podatke iz registra naših ulaganja u inostranstvu jer bi tako videli kako tu svoju diskreciju koristi Narodna banka, a znamo da imamo kod nas već izrasle firme u multinacionalne, imaju značajne tokove kapitala preko granice.

Pored stranih ulaganja, za nas su važne i koncesije. Nažalost, koliko ja znam imamo jednu koncesiju, most na Drini koja funkcioniše, a imali smo više koncesija koje su zaključivane, poništavane i pravljene druge. Jedna takva siva koncesija je i autoput koji bi trebao da se proteže od granice Mađarske do Požege. Završen je konkurs i ne znamo ishod. Rok se produžava, a ne znamo zašto se produžava. Ne znamo ni zašto je spojeno nekompatibilno. Oni koji se razumeju u saobraćaj, znaju da je potpuno drukčiji tok Beograd – Subotica i granica, a da sasvim drukčiji od Beograda ka Požegi.

Sada, da se malo vidimo gde je ta prava veza između korupcije i stranih ulaganja? Strana ulaganja u Srbiji uvek započinju, tako što neko ili nešto skrene pažnju nekome ili se on sam setiti Srbije. U analizama Srbija slovi kao zemlja sa visokom korupcijom i to je jedna od informacija koju na početku potencijalni ulagač može da dobije, a koja ga odbija.

Tu već imamo štetu od percepcije da je korupcija kod nas vrlo velika i našeg rangiranja kao zemlje sa visokom korupcijom. Kad i dođe do toga da neko uloži kod nas i kupi kapital postojećeg preduzeća, onda se on suočava sa svim uslovima ovde, među kojima je i korupcija. Strana ulaganja posluju kao i domaća preduzeća i stalno se susreću sa ukupnim miljeom u zemlji u kojoj ima i korupcije.

U prošloj godini najviše stranih ulaganja je bilo akvizicija banaka i akvizicija domaćih preduzeća. Vrlo malo imamo grinfild investicija. Iako je će jedan referat biti posebno o privatizaciji, ja ne mogu a da ne kažem nešto više o tome.

Kada je reč o bankama tu je situacija sasvim siva. Postoji Agencija za osiguranje depozita koja je zadužena i da prodaje državni kapital u bankama, a dok ga ne proda, zadužena je da upravlja sa državnim kapitalom u bankama. To je malo neobično zato što banke kod nas moraju biti akcionarska društva. Znači, morale bi, na neki način, biti javnije i njihovo upravljanje i nadasve trgovina akcijama. Dakle morala bi se transparentnije ardit privatizacija banaka. Kod nas to nije bio slučaj. Kod nas su ministri se rukovali sa kupcima i završavala se privatizacija, uz dosta dezinformacija.

Često je guverner ili ministar finansija davao izjavu da više nećemo prodavati banke, a onda smo prodali banku. I sada nemamo tačnu situaciju. Tvrde da će neke od većih banaka, kao što je Komercijalna, ostati u svojini domaćeg kapitala, ali ipak već u Komercijalnoj banci imamo strana ulaganja. Tako da tu nije bilo transparentnosti i šteta je da je tako. Čini mi se da bi bilo korisno da je bankarski sektor u nekoliko ostao u svojini malih akcionara u zemlji, jer je vrlo zdravo da klijenti banke imaju i akcija u tim bankama.

Čitavo bankarstvo je prolazilo kroz neke neobične procese koji su mogli izazvati beliku korupciju. Imali smo veliko parče Centralne banke koje je pretvoreno u Nacionalnu štedionicu. Svi smo prevareni da je to Nacionalna štedionica, plaćena je iz Centralne banke i studija izvodljivosti i napravljena je ta banka, a ne štedionica. Kasnije je njoj data i besplatno imovina. Nedavno sam pročitao od pre godinu dana jedno mišljenje finansija, po kojem je oslobođen prenos te imovine i nekih poreza. To mišljenje je naknadno objavljeno od starne finansija. U svakom slučaju, ta banka je pravljena privatnim vlasnicima i danas sastavni deo jedne starne banke. A ništa nije urađeno da se provere zakonitosti tih postupaka sa štedionicom koja je banka i nacionalnom koja je privatna.

Da se vratim na privatizaciju ostalih sektora. Nažalost, i u privatizaciji društvenog kapitala, moram možda podsetiti goste sa strane, da je kod nas negde 1991, 1992. i 1993. godine dobar deo društvenog kapitala u važnijim preduzećima zakonom pretvoren u državni kapital i to su danas tzv. javna preduzeća, a u stvari preduzeća čiji je kapital u državnoj svojini. To podržavljenje je bilo bez dovoljne pažnje javnosti.

Do sada je privatizovano više od pola društvenog kapitala. Ostalo je oko 1000 preduzeća, ali su ona po vrednosti mnogo manja. Stižu vrlo konfuzne informacije, kako je do 8. marta rok da se dovrši privatizacija društvenog kapitala. A ko zna kad će se ona uopšte završiti.

Čitava privatizacija, osim banaka i osiguranja, odvija se od jedne institucije koja se zove Agencija za privatizaciju, koja je po mišljenju mnogih, nakaradno postavljena. Ona je zakonom ovlašćena da obavlja privatizaciju, ali isto tako i da kontroliše privatizaciju. Nadzor nad njom je dat Ministarstvu kojem pripada. Ta okolnost da neko i radi i kontroliše isto, verovatno ne traži dalje moja objašnjenja, bar sa stanovišta lošeg rada i mogućnosti za korupciju.

Šta se onda u praksi događa? Događa se da je svaka šesta privatizacija sporna. Ima i među velikim projektima spornih. Uskoro će biti objavljena od međunarodne arbitraže presuda oko „Putnika„. Nem analiza šta se greši i šta treba popraviti da bi bilo manje sporova. A sporovi ne privlače strani kapital.

Sa druge strane, kad se govori uopšte o privatizaciji, kod nas se ni mediji uvek ne trude da informišu. Nedavno je jedan naš vodeći list posvetio čitav svoj broj privatizaciji. Većinu tekstova su napisali novinari, kojima pristup informacijama nije lak. Ostali su prepušteni onima u Agenciji, zaposlenima i samo prodavcima. Ni jedan tekst u tom broju posvećenom privatizaciji nije bio prepušten nekom od kupaca kapitala. A oni su nam važni i njih brinu i pogađaju sporovi.

Naravno da je bolan proces privatizacije u preduzeću i onda se angažuju zaposleni i mali akcionari napadajući kupca. Tako kupac, umesto da se posveti rehabilitaciji preduzeća, često bude u tome onemogućen. U mnogim slučajevima kupac tako bude „uguran,, u još lošiji položaj da podigne kupljeno preduzeće.

Samo da vas podsetim da u većini privatizacija ima jedan šablon koji nije logičan. Pored cene koja će se platiti od strane kupca, boduje se i cifra koliko će se u narednih nekoliko godina kupac uložiti u preduzeće. Vi ćete se složiti da je vrlo teško nekome ko se susretne sa preduzećem koje namerava da kupi, da istovremeno bude siguran šta će uložiti u tri - četiri buduće godine. Prosto nije logično da kupcu kapitala prodavac uslovljava šta će dalje da radi sa kupljenim preduzećem.

Insistira se takođe na socijalnom programu. Tu je prvo napravljena ogromna nepravda, jer ako ste vi u dobrom preduzeću i pre i posle privatizacije, vi ćete dobro prolaziti. To ostavljanje socijalnog programa na teret kupca kapitala je nakaradno. Bilo bi mnogo logičnije napraviti državni socijalne programe pa po malo ujednačiti pravila socijalne pomoći, a istovremeno bi se u takvim uslovima bolje prodavao kapital.

Imali smo situaciju da su u nekim bankama zaposleni dobili dva - tri puta više, u nekim preduzećima pet ili deset puta više otpremnine, nego u nekim drugim. Nažalost, taj postupak se nastavlja i imate još jednu nakaradnu odredbu u Ugovoru o kupovini kapitala, skoro u svim privatizacijama. To je odredba da kupac mora održavati istu delatnost. Ono što je loše radilo kupljeno preduzeće, treba i kupac da dalje održava. Ograničen je ugovorom i u prodaji nepotrebne imovine, što je takođe nerazumno. Promena delatnosti i struktura imovine su bitni elementi rehabilitacije neuspešnog poslovanja.

Vi ćete se složiti da je najvažniji metod rehabilitacije jednog društva, a privatizacija i nije ništa drugo nego pretvaranje jednog lošeg upravljanog preduzeća, u bolje upravljano preduzeće, to da povećate produktivnost i racionalizujete zaposlene, da promenite delatnost i nađete bolju, da prodate nepotrebnu imovinu. A ugovorom se obično ograničava prodaja imovine, čak i da bi se razdužila prezadužena preduzeća.

U tim nekakvim destruktivnim ponašanjima, Komisija za hartije od vrednosti je proglasila čak kao zabranjeno kod nas pretvaranje duga u kapital u svakom javnom akcionarskom društvu. A naša su akcionarska društva sva javna po zakonu. Sve akcije iz privatizacije moraju se prodavati na berzi. Previše je sputavanja iako je ono nespojivo sa tržišnom privredom, kojoj valjda stremimo.

Kad je reč o privatizaciji, još je ostalo osiguranje da se privatizuje. Ono još nije privatizovano, a kad će ne zna se. To će da radi i dalje Agencija za osiguranje depozita, koja privatizuje i banke. U preduzećima osiguranja ima vrlo vrednog kapitala i potencijala za rast. Videćemo kako će se to dalje odvijati. Dosadašnji postupci rasprodaje imovine najveće osiguravajuće kuće u Srbiji, u vreme rasta cena te imovine, ne navode na zaključak da će se i ta privatizacija najbolje obaviti.

Tamo gde još faktički nije započela privatizacija, juče smo imali prilike da čujemo da je to dalje omogućeno, zato što smo se „otkačili“, od MMF-a. Vi znate da NIS privatizacija, na kojoj su insistirale međunarodne organizacije, ne napreduje, a znate da je i MMF insistirao da se ona ubrza. Predlozi privatizacionih savetnika bili su argumentovano kritikovani, ali uticaja na odluke vlasti nije bilo.

Kad su u pitanju ostala javna preduzeća, takođe nema nekih početaka privatizacije, jedino u oblasti elektroprivrede je napravljena neka reorganizacija u pogledu postepenog stvaranja mogućnosti da kupci i prodavci preko mreže koja će biti uređena, mogu malo slobodnije da trguju. A bilo je potrebno pre toga precizirati koncept te privatizacije. Umesto toga čuju se od raznih delova vlasti suprotna mišljenja, od onih protiv, do onih za olaku privatizaciju.

Dozvolite, da se malo vratim na ovo što je gđin Lengviler rekao o tome, kakvi su sve uslovi najpogodniji za veliku korupciju. Nažalost, većinu tih uslova mi ovde u Srbiji već imamo ispunjene. Ja ću samo neke pomenuti, a ostalih ćete se i vi setiti. Imamo 45% svih cena regulisane. Znači, imamo tržišno delovanje samo na prostoru od samo 55% svih cena. Regulisane cene su značajan prostor za moguću korupciju. A u tu oblast spadaju kod nas: nafta, energija u celini, komunikacije, lekovi, sve komunalne usluge, itd.

Pored tog problema, prostora za veliku korupciju, imamo i jedan ekonomski, suštinski još veći problem, što se manipuliše sa ukupnom percepcijom o stanju ekonomije. A spoznaja pravog stanja je uslov za prave poteze. U prošloj godini, inflacija je uspojena na nekih 8%, uglavnom uz pomoć rasta vrednosti dinara i što nisu pobećane cene koje su uređene od države. Ona je u velikoj meri administrativno zadržana. Javna preduzeća nisu smela povećavati cene i plate. U Zakonu o budžetu je regulisano da ako neka lokalna samouprava poveća cene ili plate onda joj se ukida prihod budžeta. A budžet lokalne samouprave je praktično donacija od strane Ministarstva finansija. Imamo vrlo centralizovane finansije. Zamislite sve moguće „aranžmane“ na tom pogađanju oko alokacije tih „donacija“.

Ja bih ostatak vremena potrošio tako što bih samo nekoliko poenta stavio. Transparentnost tih javnih preduzeća, tog sektora državnog kapitala, je najgora kod nas.

Kod nas sva preduzeća moraju napraviti završne račune i ti završni računi se moraju predati na najmanje dva mesta. Jedan je registar preduzeća, drugi je Narodna banka. Na oba mesta vi se kažnjavate ako to ne uradite blagovremeno i na oba mesta vi platite to što su vam primili godišnje obračune. Na oba mesta oni to dalje prodaju za pare. Znači, nije javno, nije dostupno.

Otvorena akcionarska društva, ona koja su na berzi, moraju osvežavati prospekte i u tim prospektima se uglavnom pojavljuje bilans uspeha i bilans stanja. A privredni registar objavljuje samo četiri cifre iz svih primljenih izveštaja. A ako hoćete druge da kupite, imate platiti cenu po svakoj stavki iz tih izveštaja. Uopšte imamo jedno nakaradno pravilo, da su preterano komplikovane procedure i da su praktično i javni registri komercijalizovani.

Ja sam živeo na Zapadu i običaj je, da jedna državna institucija ne sme od nekoga da traži neki dokument koji već postoji u drugoj državnoj instituciji. Kod nas kad odete bilo gde, gde treba da pokažete na pčrimer i ličnu kartu, morate otići iza čoška, pa je fotokopirati i njima ostaviti. To morate uraditi čak ako idete i u taj organ koji vam je izdao tu ličnu kartu. Ja sam jedanput objavio „Politici,, da za jednu pogodnost treba napraviti čak 24 dokumenta. Onda me je iznenadio Ministar gđin Lalović, jer je odmah posle toga uveo još dva, pa sad treba 26. Tu je reč o dobijanju materinskog dodatka. Mi imamo mali prirast stanovništva, a siromašne majke ga ne mogu zbog procedure dobiti. Mogao bih nabrajati jako mnogo i drugih procedura koje su nepotrebne, te ostavljaju prostor za korupciju.

Ono što bih voleo apelovati na inostrance, je da pokušaju da se malo dublje informišu o tim stvarima, pre nego dobijemo pozitivan izveštaj da sa nečim dobro stojimo. Jer, recimo privredni registar, koji je zaista zamišljen i ima propisane kratke rokove, je potpuno neažuran. Već jako dugo nema ažurnosti. Ja godinu dana imam jedno američko ulaganje, grinfield investicija je u pitanju, još se nije okončala registracija. Taj je registar jedan od retkih dobro postavljenih uz pomoć opet, inostranstva, gde se može i na Internetu videti da li neko postoji i da se vidi ko sa njim upravlja, ko su ovlašćena lica. Ali, nažalost, sve je u velikoj meri neažurno.

Kad strani ulagač ovde dolazi, nažalost, još se susreće sa velikim brojem problema oko izgradnje objekata. Svo građevinsko zemljište je i dalje u državnoj svojini. Videćemo kada će se formirati Vlada i kada će biti moguće izmeniti to u skladu sa novim Ustavom. Nažalost, za sada je vrlo teško na jedan čist način doći do građevinske dozvole, preneti pravo. Vrlo je teško izgraditi zgradu. Otežan je prelazak opreme preko granice. Ali kao što vidite i sami dosta se gradi u Beogradu, što znači da neki momci mogu to nekako lakše urade.

Kad je reč o korupciji, ja lično mislim da je treba potražiti i u medijima. Ovde je već malo govoreno kako taj javni servis na neki način prosto ne doživljavamo kao javni servis. Plaćamo ga. Ima previše reklama. Kažu u jednoj reklami da im verujemo, pošto plaćamo propisanu naknadu, iako to moramo. Ne primećuje se neka posebna objektivnost tog kanala u odnosu na druge kanale. Državni organi nikako ne vole javnost, pa se u

medijima piše po inerciji. Ima mnogo i samocenzure. A javnost je prva linija odbrane od korupcije i važan uslov za bolji priliv stranog kapitala.

Hvala. Ja vas ne bih više zadržavao.